

HANDBUCH CHRONIKEN DES MITTELALTERS

Szerk. Gerhard Wolf – Norbert H. Ott
De Gruyter, Berlin–Boston 2016. 1042 oldal

A szerkesztők (Norbert Ott és Gerhard Wolf, Universität Bayreuth) által jegyzett bevezető tanulmány nemcsak a történeti műfajok vázlatos áttekintését nyújtja az ókortól a kötet időhatáráig, a 16. századig, hanem egyúttal a középkori történetírás sokat vitatott műfaji meghatározásaiba, térbeli és időbeli felosztásába is bevezet. A kötetnek mindvégig hangsúlyos részét alkotják a lábjegyzetek, mivel összesített irodalomjegyzék híján ezekből lehet tájékozódni a legfrissebb szakirodalomról. Már a bevezető tanulmány meggyőzi az olvasót, hogy a középkori historiográfiára vonatkozó kortárs publikációknak az áttekintése is lehetetlen; a mediavisztika egyik legtermékenyebb és leggyorsabban fejlődő rész diszciplínájáról van szó. A kézikönyvek, segédletek közzététele jórészt még mindig nemzeti keretek között folyik, igaz régóta már internetes honlapokon is (www.geschichtsquellen.de, www.narrative-sources.be). Már a 11 kötetes *Repertorium fontium* vállalkozása megmutatta, hogy a középkori historiográfiáról áttekintés csak nemzetközi együttműködésben adható, így vállalkoztak a szerkesztők ennek a kötetnek a kiadására is, 26 szerzővel. Mára elfogadottá vált, hogy a kézikönyvek kilépnek a latin nyelv keretei közül, s kitekintenek az Európán kívüli területekre. (The Oxford History of Historical Writing: 400–1400. II. Szerk. Sarah Foot – Chase F. Robinson. Oxford 2012. Ebben a cseh–lengyel–magyar fejezetet Berend Nóra írta. Személyi átfedést csak Sverre Bagge szerzősége jelent a skandináv forrásokról.) Jelen kötetbe is így kerül be egy-egy fejezet az arab (Kurt Franz, Universität Tübingen) és az indiai-perzsa krónikaírásról (Stephan Conermann, Universität Bonn), ugyanakkor ezeknek az irodalomnak kapcsolata az európai középkori történetírással egyáltalán nem került szóba – a bizánci fejezet egy utalásától eltekintve. A közelmúlt nagy összefoglaló munkái (Encyclopedia of the Medieval Chronicle. III. Szerk. Graeme Dunphy. Leiden 2010.) után érthető, hogy a szerkesztők témaválasztása a kevésbé ismert, illetve az utóbbi évtizedekben reflektorfénybe került témakörök és területek bemutatására irányult a skandinávtól az ibériai krónikáig.

A klasszikus, nagy átfogó témák bemutatására tulajdonképpen csak két tanulmány vállalkozott. Alheydis Plassmann (Universität Bonn) a középkori latin „nemzeti” (origo gentis típusú) történetírást tekintette át Jordanestól Saxo Grammaticusig, míg Roman Deutlinger (Bayerische Akademie der Wissenschaften) a 10–13. századi német területek világkrónikáiról adott egy összefoglalást. A terület megválasztása nem véletlen, hiszen az Ottók, Száliak és Staufok császárságának részéről a Római Birodalommal és kora középporral való folyamatos tudatos ápolása ösztönző hatással volt a műfaj művelésére. Persze a közönség a rövid és világosan eligazító munkákat kereste, így érthető, hogy miért a legrövidebb krónika, Honorius Augustodunensis *Imago mundi*ja érte el a 300 másolatot. A világkrónikák egy különleges elágazása a pápa-császár krónikák, amelyeket Heike Johanna Mierau (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg) tekintett át. A műfajt sokáig lenézték, s csak az újabb évtizedekben helyezték irodalomtörténeti és társadalomtörténeti kontextusba. Ennek a műfajnak magában álló magyarországi változata a Vizkelety András által újra „felfedezett” Utino-féle bibliai történet és pápa-császár krónika tucatnyi 15. századi latin és német kézirat, amikor egyébként is a legnépszerűbbé vált e műfaj. A kedveltségét mutatja, hogy Mierau a műfaj közel 1000 kéziratának katalógusát tette az interneten 2006-ban hozzáférhetővé. Utino művét háromszor is említik a kötetben, de egyszer sem derül ki, hogy a pápa-császár függelék már nem magának Utinónak az alkotása, hiszen ő 1366-ban meghalt. A műfaj már

azért is érdekes, mert nyitott voltával szinte ösztönözte a folytatókat az időben következő pápák és császárok bejegyzésére, aminek köszönhetően ugyanazon mű egyes kéziratai is bizonyosan különböznek egymástól. A szoros tartalmi kapcsolódás miatt itt kell megemlíteni Tobias Tannebergernek (Technische Universität, Dresden) a családfák és uralkodói leszármazási fáknek a kéziratok, leginkább a világkrónikák és pápa-császár krónikák vizuális kultúrájában játszott szerepéről szóló tanulmányát.

A késő középkori és kora újkori német nyelvű krónikairodalommal 11 tanulmány foglalkozik. Ezek sorában megismerkedhetünk a német nyelvű történetírás 11–12. századi kezdetével (Stephan Müller, Universität Wien); a 13. századi német világkrónikákkal (Mathias Herweg, Universität Karlsruhe), Heinrich von Münchennek az Utinó-féle krónika kapcsán is emlegetett világkrónikájával (Norbert H. Ott); a braunschweigi és mecklenburgi rímes krónikával (Gesine Mierke, TU Chemnitz); a bajor és osztrák dinasztikus és tartományi történetírás alapítás mítoszaival (Joachim Schneider, Johannes Gutenberg-Universität Mainz). Távolabbi kitekintésre hívnak a svájci és a német lovagrendi történetírást átfogóan bemutató írások (Regula Schmid, Universität Bern; Arno Mentzel-Reuters, MGH München). A virágzó világi városi történetírás természetének bemutatása során a nemesi családi krónikákat (Gerhard Wolf, Universität Bayreuth), Ulrich Richental konstanzi zsinati krónikáját (Thomas Martin Buck, Pädagogische Hochschule Freiburg) ismerhetjük meg, míg Peter Johanek (Westfälische Wilhelms-Universität Münster) a városi történetírás átfogó képét tárja az olvasó elé. Thomas Alexander Bauer az általa monografikusan is feldolgozott 1475-ös *Landshuter Fürstenhochzeit*, György bajor herceg és Jagelló Anna esküvőjét, és a rákövetkező örökösödési háború forrásait mutatja be. Az egyik fő forrás – a Mátyás–Beatrix esküvőt is megörökítő Hans Seybolt kapcsán – említést nyer egy a kéziratban található, de itt nem azonosított „magyar” krónika, aminél pedig utalni kellett volna a Grzesik tanulmányában egyébként szereplő Heinrich von Mügel *Ungarnchronik*jára.

Az „európai krónikák” fejezetben 9 tanulmány olvasható, köztük a minket legközelebb érintő kelet-közép európai területről a lengyel–magyar krónika kapcsán nálunk jól ismert Ryszard Grzesik (Poznań) írása. A cseh, lengyel és magyar késő középkori historiográfia korrekt, bár éppen magyar vonatkozásban nem mindig a legújabb szakirodalmon nyugvó adat gazdag összefoglalóját nyújtja. Az orosz fejedelemségek történeti irodalmának értő bemutatását Font Márta (Pécsi Tudományegyetem) jegyzi, míg a bizánci történeti irodalmat Julianus Africanustól a közel száz példányban fennmaradt, erotikus epizódokkal színesített Manasses-féle verses krónikáig Sergei Mariev (Ludwig-Maximilians-Universität München) tekintette át, a magyar bizantinológusok közül egyedül Orosz Lajosra hivatkozva.

A magyar olvasó számára jól használhatóak a nyugat-európai történetírásokkal foglalkozó fejezetek. Mintaszerű a budapesti Közép-Európai Egyetem is gyakran megfordult Sverre Bagge (Universitetet i Bergen) tanulmánya a skandináv országok irodalmáról, s különösen tanulságos az írott krónikák és a szóbeli hagyomány viszonyát forráskritikai szempontból vizsgáló alfejezete. Bagge tanulmánya során felmerül, hogy ha (közel) azonos szempontok szerint (anyanyelv és latinitás, világi és hagiografikus irodalom, írott és orális kultúra, szent és világi életrajzok, krónikák és társadalom viszonya) vizsgálták volna az egyes szerzők a rájuk bízott korszakot, akkor a könyv egésze is koherensebb és didaktikusabb lett volna.

Hasonlóképpen jól szerkesztett tanulmányok olvashatók a holland, angliai, itáliai és ibériai krónikákról. A holland fejezetben Geert H. M. Claassens a legfontosabb holland nyelvű krónikákat mutatja be. Külön figyelmet szentel a *Speculum historialen* alapuló Jacob van Maerlants krónika Mohamedet és az iszlámot tárgyaló fejezeteinek, valamint annak a kérdésnek, hogy a történeti műfajokban miért maradt meghatározó a verses forma egészen a 14. századig. Graeme Dunphy (Hochschule für angewandte Wissenschaften

– Würzburg-Schweinfurt) angol fejezete szinte a lehetetlenre vállalkozik (609–662.) az ír, angol, skót latin és nemzeti nyelvű, ideértve a franciát is, történetírói hagyatékának az áttekintésekor, amit csak néha tudott elemzőbb részekkel, például Geoffrey of Monmouth és a Brut-hagyomány részletesebb bemutatásával változatosabbá tenni. Hasonlóképpen hatalmas feladatra vállalkozik Brigitte Burchard (Universität Würzburg) a francia nyelvű középkori historiográfia vázlatának a megírásakor (663–706.). A szerző jól súlyozva és válogatva emel ki korszakokat (keresztes háborúk kora), szerzőket és műveket (Grandes Chroniques de France, Froissart, Philippe de Commines), vagy témákat (a népnyelvű irodalom és a publikum, a vers és próza forma változása). Cristian Bratu (Baylor University, Waco, Texas) világosan tagolt összefoglalása olvasható az itáliai egyházi és világi krónikákról, magyar vonatkozású (Buonaccorsi, Carbone), de sajnos nagyon vázlatos kitekintéssel az Itálián kívül alkotókra. Heidi R. Krauss-Sánchez (Madrid) a hispán irodalmat bemutatva a hangsúlyt Hispánia területi, etnikai, nyelvi és kulturális összetettségére és sokféleségére helyezte, innen az írás címe is *Mater Hispania*. Meggyőzően tájékoztat a vizigót, latin, zsidó és arab irodalom történetírásának a tendenciáiról, kölcsönhatásairól, a hispán történelem olyan kulcsfontosságú fordulatairól, mint a Kézai Simon figyelmét sem elkerülő Las Navas de Tolosa-i keresztény győzelemmel végződő ütközetről, vagy a zsidók kiűzéséről.

A kötet, s ez a tanulmányok jó részéről elmondható, rendkívül hasznos bevezetés a téma iránt érdeklődő szakembereknek, egyetemistáknak, sőt termékenyítően hathat a hazai hasonló tárgyú vizsgálatokra. Ugyanakkor nem lehet említés nélkül hagyni a szerkesztés számos hiányosságát, a belső keresztutalások, a szerzők bemutatásának elmaradását, a lektorálás alkalmankénti elszigettségét. Ennek az impozáns kézikönyvnek természetesen ott van a medievista könyvtárak polcain a helye.

Veszprémy László

Soltész Ferenc Gábor – Tóth Csaba – Pálffy Géza

CORONATIO HUNGARICA IN NUMMIS

A magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai (1508–1916)

MTA BTK Történettudományi Intézet – Magyar Nemzeti Múzeum

Bp. 2016. 414 oldal

Amikor száz évvel ezelőtt, 1916. december 30-án a budavári Nagyboldogasszony templom oltára előtt Csernoch János esztergomi érsek IV. Károly fejére helyezte a Szent Koronát, még senki sem sejtette, hogy ez lesz az utolsó magyar királykoronázás. Az esemény arra indította Gohl Ödönt, a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtésének numizmatikusát, hogy ebből az alkalomból – mintegy négyszáz évre visszatekintve – összegyűjtse és közreadja a magyar uralkodókoronázások numizmatikai emlékeit. Az utolsó magyar királykoronázás centenáriuma az MTA BTK Történettudományi Intézet 2012 nyarán megalakult Lendület Szent Korona Kutatócsoportja mintegy fél évtizedes kutatómunka eredményeként – Gohl alapművének nyomdokain haladva – megjelentette a koronázási érmek teljességre törekvő katalógusát. Munkájuk az 1508 és 1916 közötti időszak 24 király-, királynő- és királynékoronázása kapcsán kibocsátott érmek és zsetonok csoportját tárja az olvasók elé – bőséges